

Rožićevi Barbarizmi i suvremena leksička norma

Lončar, Mateja

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:178947>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-20**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Preddiplomski studij hrvatskog jezika i književnosti

Mateja Lončar

Rožićevi Barbarizmi i suvremena leksička norma

Završni rad

Mentorica: Doc. dr. sc. Jadranka Mlikota

Osijek, 2015.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Rožić kao purist i <i>Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku</i>	4
3. Rožićev odnos prema dijalektizmima.....	5
3.1. Metodologija.....	5
3.2. Usporedba Rožićevih „barbarizama“ sa suvremenom leksičkom normom	6
3.2.1. „Barbarizam“ i Rožićeva zamjena bilježe se u istom značenju u suvremenim rječnicima.....	7
3.2.2. „Barbarizam“ i Rožićeva zamjena bilježe se u različitom značenju u suvremenim rječnicima.....	8
3.2.3. Rožićevi „barbarizmi“ posve prihvaćeni u općem leksiku suvremenoga hrvatskoga jezika.....	8
3.2.4. Rožićeve leksičke zamjene prihvaćene u općem suvremenom leksiku.....	9
3.2.5. Leksemi kao dio pasivnoga leksika.....	10
3.3. Razlike između suvremenih rječnika.....	11
3.3.1. (Ne)bilježenje „barbarizama“ i Rožićevih zamjena u suvremenim hrvatskim rječnicima	11
3.3.2. Ostale različitosti između rječnika	13
3.4. Jezični savjeti	13
3.4.1. Tumačenje podrijetla ponekim „barbarizmima“ u Rožićevu savjetniku...	13
3.4.2. Rožićevi primjeri razlikovne uloge naglaska.....	14
3.4.3. Rožićevi morfološki savjeti.....	15
3.4.4. Rožićevi prijedlozi zamjene „barbarizma“ kojom drugom vrstom riječi ..	15
4. Zaključak	17
5. Literatura.....	18

Sažetak: U radu je opisan puristički rad Vatroslava Rožića koji je značajan po ustrajanju u vlastitom poimanju jezičnog purizma. U njegovom najznačajnijem purističkom radu, jezičnom savjetniku *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*, istražen je odnos dijalektizama i Rožićevih zamjena te je prikazana njihova sudbina u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika Vladimira Anića (2000.) i Jure Šonje (2000). Riječi iz popisa dijalektizama podijeljene su u dvije različite skupine prema bilježenju u suvremenim rječnicima, a nekolicina je jezičnih savjeta koji dolaze uz pojedini dijalektizam uspoređena sa suvremenim jezičnim pravilima.

Ključne riječi: Vatroslav Rožić, purizam, barbarizmi, dijalektizmi, suvoremeni rječnici

1. Uvod

Hrvatski je jezik početkom 20. stoljeća pod utjecajem hrvatskih vukovaca predvođenih Tomom Maretićem. Standardizacijski proces hrvatskoga jezika usmjeravaju željenim pravcima temeljenima na novoštokavskoj osnovici koju pronalaze u djelima Vuka Stefanovića Karadžića; tu osnovicu nazivaju *narodnim jezikom*, a produkt su tog jezika novoizišli pravopis,¹ gramatika,² i rječnik.³ Kao dio koncepcije hrvatskih vukovaca djeluje i hrvatski jezikoslovac Vatroslav Rožić koji je najčešće opisan kao revan i uporan purist i koji je svojim radom *Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku* ostavio trag u procesu standardizacije. Težeći očuvanju *narodnog jezika*, želio je iz jezika izbaciti sve barbarizme, neologizme, arhaizme i dijalektizme, zbog čega se postavlja pitanje je li uspio u namjeri čišćenja i koliki je, zapravo, njegov utjecaj na razvoj jezika. U radu ću opisati Rožićev savjetnik, razlog nastajanja i recepciju u društvu. Posebno ću istražiti njegov utjecaj na dijalektizme i njegov uspjeh ili neuspjeh u udaljavanju istih iz suvremenog jezika. Izdvojiti ću dijalektizme iz popisa „barbarizma“ te istražiti njihovu sudbinu u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika Vladimira Anića (2000.) i Jure Šonje (2000.) te ih onda sustavno prikazati u podjeli. Također ću izdvojiti i opisati jezične savjete koje Rožić bilježi uz neke dijalektizme.

¹ Ivan Broz, *Hrvatski pravopis* 1892.

² Tomo Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* 1899.

³ Ivan Broz; Franjo Iveković, *Rječnik hrvatskoga jezika* 1901.

2. Rožić kao purist i *Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*⁴

Vatroslav je Rožić veliki dio svojeg jezikoslovnog rada posvetio purizmu, „»čišćenju« hrvatskoga jezika od svega što je, zajedno s prethodnicima i svojim vršnjacima, dosljedno nazivao *barbarizmima*.“ (Samardžija, 2001.: 227.). Među jezikoslovcima svojega vremena stekao je glas najupornijeg među puristima s početka XX. stoljeća zbog ustrajanja u svojem poimanju jezičnog purizma. Čvrsto je stajao iza svojih leksičkih zamjena i rješenja i nije se obazirao na protivljenje istih već usvojenim i ustaljenim rješenjima hrvatskog standardnog jezika. Zbog toga je veliki dio njegovih prijedloga naišao na kritiku i nepotvrđivanje jezičnom praksom.

Još je jedan od razloga neprihvatanja njegovih zamjena višeznačan pojam jezičnog purizma. Naime, „jezikoslovci ga ne shvaćaju jednako, što rezultira davanjem različitih, čak i proturječnih savjeta.“ (Rišner, 2006.: 370.), zbog čega je dolazilo do međusobne kritike i neodobravanja među puristima. Rožić je bio hrvatski vukovac, a kad se govori o hrvatskim vukovcima i purizmu misli se na *štokavski purizam* jer su „Hrvatski vukovci jezičnu čistoću pojedinih riječi određivali prema pripadanju i nepripadanju narodnomu jeziku, i to štokavskom dijalektu,“ (Rišner, 2006.: 368.). Rožićevo zalaganje za očuvanje istog narodnog govora vidljivo je u odlomku njegova članka *Na odbranu hrvatskoga jezika!*: „Kod nas još vrijedi princip, da se književni jezik, ako hoćemo da bude čist i konkretan, gradi na temelju narodnoga govora, ali, kad se taj narodni govor izrodi, onda smo ostali bez putokaza, a književni jezik bit će „haos“, bit će smetište svih mogućih oblika s riječima zgrnutim, što se kaže, s brda i doline!“ (navedeno prema: Samardžija, 2001.: 244.). Kako bi dao doprinos u očuvanju istog govora, objavljuje jezični savjetnik koji je ujedno i njegovo najvažnije purističko djelo. 1904. godine savjetnik objavljuje pod nazivom *Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku*. U drugom izdanju 1908. godine naziv je promijenjen u *Barbarizmi u hrvatskom jeziku* koji je zadržan i u trećem izdanju 1913. godine.

Rožić je pripadao drugoj generaciji hrvatskih vukovaca, onoj koja je djelovala pod snažnim utjecajem Tome Maretića. Upravo je Maretićev jezični savjetnik *Antibarbarus*, koji je bio dodatak stilistici u *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* iz 1899. godine bio povod i podloga pisanju ovog jezičnog savjetnika. Osim toga smatrao je da je popis *nenarodnih i rđavih riječi*, kako je Rožić nazivao barbarizme, prijeko potreban da bi se postigla čistoća jezika. U drugom izdanju potpunije objašnjava njegovo poimanje

⁴ Dalje u radu naslov kratim u *Barbarizmi*.

barbarizama navodeći da u njih ubraja sve što se protivi čistom štokavskom književnom jeziku; prave barbarizme, *rdave* neologizme, provincijalizme, arhaizme i gramatičke pogriješke (Rožić, 1913.: 5.). Savjetnik je namijenio posebno učenicima, ali i svima koji teže čistoći jezika, njegovu je namjeru prepoznala i vlada pa je tako 1909. godine Odjel za bogoštovlje i nastavu preporučio drugo izdanje učenicima srednjih škola, iste je godine visoka zemaljska vlada Bosne i Hercegovine preporučila savjetnik i svojim učenicima. (Rožić, 1913: naslovna strana).

U *Barbarizmima* Rožić ponavlja veliki broj riječi iz Maretićeva savjetnika (Rišner, 2006.: 373.) koji je brojio oko 250 primjera barbarizama. Broj je primjera koje Rožić navodi znatno veći od Maretićeva savjetnika, prvo je izdanje *Barbarizama* brojilo oko 850 primjera, drugom je dodano još primjera i brojilo je oko 1050 barbarizama, a treće, brojem najveće, brojilo je preko 1250 primjera. Treće je izdanje pretiskano 1998. godine u koje je dodan pogovor Marka Samardžije.

Samardžija navodi da je manji dio njegovih zamjena prihvaćen, ali je veći dio ostao neprihvaćen u standardnojezičnoj praksi. Također navodi četiri razloga zbog kojih njegove zamjene nisu bile prihvaćene: nije uvažavao stupanj usvojenosti nekoga rješenja, nije uvažavao mnoge ustaljene značenjske odnose u općem leksiku i stručnom nazivlju, izjednačavao je hrvatski standardni jezik sa stanjem u štokavskom narječju (i to onome koje je zabilježeno u Karadžićevim djelima) i nije prihvaćao čakavske i kajkavske elemente. (Samardžija, 2001.: 229.).

3. Rožićev odnos prema dijalektizmima

3.1. Metodologija

U istraživanju sam iz popisa Rožićevih „barbarizama“ u savjetniku *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*⁵ izdvojila dijalektizme: kajkavizme, čakavizme i štokavizme. Kada spominjem štokavizme, mislim na one riječi koje Rožić naziva provincijalizmima, oni su dio štokavskoga narječja, ali nisu zabilježeni u štokavštini Karadžićevih djela pa ih Rožić ne smatra valjanima i po njemu ne zaslužuju mjesto u književnom jeziku. Istražila sam njihovu sudbinu u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika Vladimira Anića (2000.) i Jure Šonje

⁵U istraživanju rabim pretisak trećeg izdanja (1998.).

(2000.). Popis izdvojenih riječi sadrži 81 primjer⁶ koji se u oba suvremena rječnika bilježe na jednak način i u istom značenju.⁷ 19 je primjera⁸ u kojima dolazi do razilaženja u bilježenju ili značenju u suvremenim rječnicima.⁹ Uz neke primjere dolaze Rožičevi savjeti, njih sam usporedila sa suvremenim rječnicima i suvremenom gramatikom.¹⁰

U tablicama u prvom stupcu (*barbarizam*) navodim odabrani primjer iz popisa dijalektizma, u drugom stupcu navodim prijedlog zamjena za „barbarizam“, u trećem stupcu navodim kako Vladimir Anić bilježi „barbarizam“ i Rožičevu zamjenu u suvremenom rječniku, a u četvrtom stupcu navodim kako to isto bilježi Šonje u *Rječniku hrvatskoga jezika*. U stupcima suvremenih rječnika navodim kako se bilježi „barbarizam“, a ispod njega Rožičeva zamjena „barbarizma“. Ako koja riječ u suvremenom rječniku nosi više različitih značenja, navodim samo ono značenje koje je vezano uz određeni primjer. Također, uz neke primjere ne navodim pun opis značenja neke riječi, već samo dio koji je dovoljan kako bi se opisao primjer. Ako se koji primjer ne bilježi, pokraj njega stavljam minus (–).

3.2. Usporedba Rožičevih „barbarizama“ sa suvremenom leksičkom normom

Primijetila sam da se „barbarizam“ i Rožičeva zamjena u suvremenim rječnicima bilježe u istom značenju, u različitom značenju, da je zabilježen samo jedan od njih ili da nisu zabilježeni. Prema njihovom bilježenju u suvremenom jeziku podijelila sam ih u pet skupina. Ovu sam podjelu napravila samo prema primjerima koji se tako pojavljuju jednako u oba rječnika.

⁶*Bjelanjak, bedast, bogac, barma, čisto, črknja, darežljiv, droptnina, dūriti se, dūriti se, halabuka, imetak, isprekrižati, jal, klup, korenika, krstitke, križ na križ, -križati, kruta zima, kruto se kajem, lahk, ladanje, li (lih), lijenj, lojenica, luknja, lupina, lupiti, mehk, menom, navoran, nebog, nekate, oduran, oponašati, osebunjak, osupnuti, piknja, pišljiv, piva, poboljšati, podrpati, podrobno, pogoršati, polag, pospan, postelj, po tim, potrti, povrtlje, preseniti se, preuzetan, prijetak, prispodoba, priuštitu, prokšen, prositi, rahal, ral, raspitati, scijeniti, sem, silno, slavulj, spočitavati, stališ, stijena, stran, strop, svaditi se, vrst, dojiti, -jašiti, sirot, svo, prenavljati se, upodobiti, uštiti, užgem, zvjedljiv.*

⁷Opisani su u poglavlju *Usporedba Rožičevih barbarizama sa suvremenom leksičkom normom*.

⁸*Duha, hrzati, jad, koracati, kupatilo, lojen, nijetiti, prhak, propuh, pukati, simo, smočiti, spodoba, tjeđan, rado, grub, po tim, mariti, zamjeran.*

⁹Opisani su u poglavlju *Rožičeve leksičke zamjene prihvaćene u općem suvremenom leksiku*.

¹⁰Opisani su u poglavlju *Jezični savjeti*.

3.2.1. „Barbarizam“ i Rožićeva zamjena bilježe se u istom značenju u suvremenim rječnicima

U ovu su skupinu smješteni svi primjeri iz kojih su „barbarizam“ i Rožićeva zamjena istoznačno zabilježeni u suvremenim rječnicima. Trideset i šest sam takvih primjera pronašla u odabranom popisu riječi,¹¹ a tri su od njih prikazana u tablici 1.

Tablica 1

Barbarizam	Rožićeva zamjena	V. Anić	J. Šonje
črknja	zarež	<i>črknja</i> zast. zarež <i>zarež</i> 1. ono što je zarežano 2. znak interpunkcije	<i>črknja</i> reg zarež <i>zarež</i> 1. žlijeb učinjen zareživanjem oštrim predmetom 2. Interpunkcijski znak
bjelanjak	bjelance	<i>bjelance</i> v. <i>bjelanjak</i> <i>bjelanjak</i> prozirni dio jajeta između ljuske i žumanjka	<i>bjelanjak</i> prozirni polutekući sloj jajeta oko žumanjka <i>bjelance</i> zaštitna i hranidbena ovojnica oko žutanjka jajeta
podrobno <i>podrobno ću opisati</i>	pojedince, napose, potanko, obilno	<i>podrobno</i> na podroban način, sa svim pojedinostima; detaljno, iscrpno, <i>potanko</i> podrobno, detaljno	podrobno pojedince potanko

Iz primjera se vidi da navodi dvije riječi (barbarizam i zamjenu) koje nose isto značenje u suvremenim rječnicima. Neke od njih se navode samo kao regionalizmi ili zastarjelice i ne koriste se u svakodnevnoj jezičnoj praksi. U primjeru *bjelanjak* > *bjelance* Rožić ne navodi različitu riječ nego drugačiji oblik iste riječi, odnosno *bjelanjak* pripada muškom rodu, a *bjelance* srednjem rodu. U nekim primjerima uz jedan „barbarizam“ Rožić navodi više zamjena riječi, a sve zamjene kao i „barbarizam“ u suvremenim su rječnicima istoga značenja, takav je primjer *podrobno* > *pojedince*, *potanko*, *napose*.

Rožić je u nekim primjerima za jedan „barbarizam“ naveo više zamjena pa se u nekim od tih primjera događa da je jedna zamjena zabilježena u suvremenim rječnicima dok druga nije. Takav je primjer *preseniti se* > *prepasti se*, *ubezeknuti se* (Rožić, 1913.: 87.). Riječ *preseniti* u značenju „jako se uplašiti“ bilježe i Anić (2000.: 869.) i Šonje (2000.: 950.), u istom značenju bilježe i riječ *prepasti* (Anić, 2000.: 865., Šonje, 2000.: 945.) dok drugu Rožićevu zamjenu, riječ *ubezeknuti*, suvremeni rječnici ne bilježe.

¹¹*Bjelanjak, črknja, darežljiv, đuriti se, đuriti se, halabuka, imetak, jal, -križati, luknja, lupina, lupiti, oduran, oponašati, osupnuti, piknja, pišljiv, piva, podrpati, podrobno, potrti, preseniti se, preuzetan, prispodoba, priuštiti, prositi, rahal, spočitavati, stališ, strop, svaditi se, vrst, dojeti, -jašiti, sirot, prenavljati se.*

3.2.2. „Barbarizam“ i Rožićeva zamjena bilježe se u različitom značenju u suvremenim rječnicima

U ovu su skupinu smješteni svi primjeri u kojima Rožić provodi neistoznačne zamjene „barbarizma“ i preporučene riječi i koji se kao takvi različito bilježe u suvremenim rječnicima. Osam sam takvih primjera pronašla u odabranom popisu riječi,¹² tri su od njih prikazana u tablici 2.

Tablica 2

Barbarizam	Rožićeva zamjena	V. Anić	J. Šonje
bedast	lud	<i>bedak</i> m onaj koji je sklon glupim postupcima, obično na svoju štetu <i>lud</i> 1. razg. duševno obolio, umno poremećen	<i>bedast</i> glup, blesav, budalast <i>lud</i> duševno bolestan
poboljšati	popraviti	<i>poboljšati</i> činiti boljim <i>popraviti</i> 1. ukloniti kvar	<i>poboljšati</i> učinit boljim <i>popraviti</i> 1. ukloniti kvar
ladanje <i>bio sam na ladanju</i>	imanje, selo <i>bio sam na selu</i>	<i>ladanje</i> 1. posjed na selu <i>imanje</i> 1. posjed koji podrazumijeva vlasništvo nad zemljom <i>selo</i> 1. osnovno naselje u kojem se stanovnici bave obradom zemlje	<i>ladanje</i> poljski posjed s kućom onoga koji živi u gradu <i>imanje</i> zemljišni posjed <i>selo</i> 1. malo naseljeno mjesto u kojem stanovnici žive pretežito od poljodjelstva

Iz ovih je primjera vidljivo da je Rožić radio neistoznačne zamjene riječi, „barbarizam“ i njegove zamjene nose različito značenje, ali uporaba dijalektizama nije bilo u skladu s njegovim poimanjem standardnog jezika. Zato je zamijenio riječ, koja je već bila potvrđena jezičnom praksom, drugom riječju koja nije nosila isto značenje. Ta različitost u značenju zabilježena je u suvremenim rječnicima.

3.2.3. Rožićevi „barbarizmi“ posve prihvaćeni u općem leksiku suvremenoga hrvatskoga jezika

U ovoj su skupini svi primjeri iz kojih je samo „barbarizam“ zabilježen u suvremenim rječnicima, a razilaženja u značenju između suvremenih rječnika nema. Takvih je primjera samo pet u odabranom popisu riječi,¹³ od njih tri navodim u tablici 3.

¹²*Bedast, bogac, ladanje, poboljšati, pogoršati, silno, stijena, navoran.*

¹³*Čisto, isprekrižati, krstitke, pospan, ral.*

Tablica 3

Barbarizam	Rožičeva zamjena	V. Anić	J. Šonje
krstitke	krsna čast	<i>krstitke</i> proslava obreda krštenja <i>krsna čast</i> –	<i>krstitke</i> svečanost prigodom krštenja djeteta <i>krsna čast</i> –
pospan	dremovan	<i>pospan</i> 1. a) kome se spava b) koji uspavljuje <i>dremovan</i> –	<i>pospan</i> koji osjeća potrebu za spavanjem <i>dremovan</i> –
čisto; na pr. <i>sad je čisto drugi čovjek</i>	sasvijem; <i>sad je sasvijem drugi čovjek</i>	<i>čisto</i> 1. na čist način, bez onoga što bi kvarilo čistoću ili jasnoću <i>sasvijem</i> –	<i>čisto</i> 3. posve, potpuno <i>sasvijem</i> –

U nekim se primjerima iz ove skupine događa da je Rožičeva zamjena ipak navedena, ali u drugome obliku, takvi su primjeri *pospan* i *čisto* u kojima Rožičeve zamjene *dremovan* i *sasvijem* nisu zabilježene u suvremenim rječnicima, ali su drugi oblici *dremljiv* i *sasvim* zabilježeni u istom značenju. Šonje (2000.: 211.) riječ *dremljiv* bilježi u značenju „pospan, sanjiv“, a Anić (2000.: 189.) „kome se drijema, dremežljiv“. Riječ *sasvim* Šonje (2000.: 1106.) bilježi u značenju „sasvim potpuno, posve“, a Anić (2000.: 1037.) u značenju „sasvim u punoj mjeri, u potpunosti“.

Vlasta Rišner (2006.: 373.) piše kako Rožić često predlaže zamjenu složenica, tvorenih prema njemačkim i češkim riječima, dvjema riječima. Takav se način zamjene može primijeniti i u dijalektizmima na primjeru riječi *krstitke* koju Rožić zamjenjuje sintagmom *krsna čast*. Takav način bilježenja ne pogoduje jezičnoj ekonomiji što je potvrđeno nebilježenjem u suvremenim rječnicima.

3.2.4. Rožičeve leksičke zamjene prihvaćene u općem suvremenom leksiku

U ovoj su skupini svi primjeri iz kojih je samo Rožičeva zamjena zabilježena u suvremenim rječnicima. U odabranom je popisu takav trideset i jedan primjer,¹⁴ četiri bilježim u tablici 4.

¹⁴*Barma, droptnina, klup, korenika, križ na križ, kruta zima, kruto se kajem, lahk, li (lih), lijenj, lojenica, mehk, menom, nebog, nekate, osebunjak, polag, postelj, po tim, povrtelje, prijetak, prokšen, raspitati, scijeniti, stran, svo, sem, slavulj, upodobiti, uštiti, zvjedljiv.*

Tablica 4

Barbarizam	Rožićeva zamjena	V. Anić	J. Šonje
li (lih) <i>to je li (lih) za tebe</i> 1.	samo <i>to je samo za tebe</i>	<i>li (lih)</i> – <i>samo</i> ¹ jedino, isključivo	<i>li (lih)</i> – <i>samo</i> ¹ izriče ograničenje značenja riječi
scijeniti 2.	misliti, držati	<i>scijeniti</i> – <i>misliti</i> 3.a) smatrati, pretpostavljati, držati <i>držati</i> 4. (do koga ili čega) cijeniti, uvažavati	<i>scijeniti</i> – <i>misliti</i> 3. imati svoje gledište o čemu <i>držati</i> 7. misliti
raspitati, raspitati se 3.	rastaviti (<i>muža od žene</i>) razuzdati se (<i>na pr.</i> <i>Stana se razuzdala</i>).	<i>raspitati</i> – <i>rastaviti</i> 3 razvesti se <i>razuzdati</i> raspustiti se, postati raskalašen	<i>raspitati</i> – <i>rastaviti</i> 2 razvrgnuti brak <i>razuzdati</i> 2 osloboditi stege, postati razuzdan
droptina 4.	mrva, trošica	<i>droptina</i> – <i>mrva</i> 1 najsitniji komadić tvari koja se mrvi <i>trošica</i> –	<i>droptina</i> – <i>mrva</i> sitan komadić koji nastaje mrvljenjem <i>trošica</i> –

Četvrta se skupina prema značenju može podijeliti na dvije skupine i jednu podskupinu¹⁵ zbog toga što Rožić u nekim primjerima bilježi dvije zamjene za jedan „barbarizam“. U suvremenim se rječnicima te zamjene bilježe u istom značenju (kao u drugom tabličnom primjeru *scijeniti* > *misliti*, *držati*),¹⁶ u različitom značenju (kao u trećem tabličnom primjeru *raspitati* > *rastaviti*, *razuzdati*)¹⁷ ili se samo jedna od Rožićevih zamjena bilježi u suvremenim rječnicima (kao u četvrtom tabličnom primjeru *droptina* > *mrva*, *trošica*).¹⁸

3.2.5. Leksemi kao dio pasivnoga leksika

U ovoj skupini navedeni je jedini primjer u kojem ni „barbarizam“ ni Rožićeva zamjena nisu zabilježeni u suvremenim rječnicima u obliku u kojem ih Rožić navodi.

Tablica 5

Barbarizam	Rožićeva zamjena	V. Anić	J. Šonje
užgem	užgam	<i>užgem</i> – <i>užgam</i> –	<i>užgem</i> – <i>užgam</i> –

¹⁵Zadebljane oznake 1., 2., 3., 4. u nastavku podjele označuju redni broj primjera koji pripada određenoj skupini.

¹⁶Ostali su takvi primjeri: *Barma* > *dajbudi*, *barem*; *nebog* > *jadan*, *siromašan*; *upodobiti* > *izjednačiti*, *asimilirati*; *scijeniti* > *misliti*, *držati*.

¹⁷Ostali su takvi primjeri: *Raspitati* > *rastaviti*, *razuzdati*.

¹⁸Ostali su takvi primjeri: *Droptina* > *mrva*, *trošica*; *zvjedljiv* > *izvjedljiv*, *radoznao*.

Primjer *užgem* > *užgam* Rožić je naveo u obliku za prvu osobu jednine prezenta, u suvremenim rječnicima nisam pronašla oblik u prezentu kao riječ u rječniku, nego sam je pronašla u primjeru prezenta za riječ koja je navedena u infinitivu. Tako Anić (2000.: 1282.) navodi riječ *užgati* uz koju ne bilježi značenje, nego upućuje čitatelja na riječ *užeći*, a onda riječ *užeći* bilježi u značenju „užeći [prez. užežem] upaliti, zapaliti, potpaliti vatru“. Šonje (2000.: 1336.) navodi samo oblik riječi *užeći* (ne navodi i infinitivni oblik na *-ti* kao Anić) u istom značenju kao i Anić, „užeći [užežem] nagoriti, zapaliti, potpaliti – svijeću, vatru.“

3.3. Razlike između suvremenih rječnika

Ova je podjela nastala prema devetnaest primjera u kojima u suvremenim rječnicima dolazi do razlika u bilježenju „barbarizma“ ili predložene Rožićeve zamjene za navedeni „barbarizam“. Do razlike dolazi u bilježenju ili nebilježenju koje riječi iz primjera i u značenju.

3.3.1. (Ne)bilježenje „barbarizama“ i Rožićevih zamjena u suvremenim hrvatskim rječnicima

Tablica 6

Barbarizam	Rožićeva zamjena	V. Anić	J. Šonje
hrzati	rzati	<i>hrzati</i> – <i>rzati</i> glasati se kao konj	<i>hrzati</i> glasati se konjskim glasom <i>rzati</i> → <i>hrzati</i>
smočiti	skvasiti	<i>smočiti</i> (što) natopiti tekućinom, učiniti mokrim, nakvasiti <i>skvasiti</i> –	<i>smočiti</i> učiniti mokrim <i>skvasiti</i> kvaseći navlažiti rublje

U tablici 6 u dva je primjera prikazano Anićevo nebilježenje „barbarizma“ i Rožićeve zamjene. U primjeru *hrzati* > *rzati*, Šonje bilježi oba leksema, dok Anić bilježi samo Rožićevu zamjenu. Riječi *rzati*, Šonje nije zapisao i značenje, već se kod nje u rječniku samo upućuje na riječ *hrzati*. U drugom primjeru *smočiti* > *skvasiti* Anić bilježi samo „barbarizam“ dok Šonje u istom značenju bilježi obje riječi.

Razlike su u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika razvidne i u tome što u istom značenju Anić bilježi „barbarizam“ i Rožićevu zamjenu, a Šonje samo jedno od njih.

Tablica 7

Barbarizam	Rožičeva zamjena	V. Anić	J. Šonje
pukati	čupati (luk, konoplje)	<i>pukatireg .ekspr.</i> čupati <i>čupati</i> vaditi što iz čega	<i>pukati</i> – <i>čupati</i> 1. trgajući vaditi
propuh	promaha	<i>propuh</i> struja zraka koja prolazi kroz dva nasuprotna otvora <i>promaha</i> reg. v. <i>propuh</i>	<i>propuh</i> strujanje zraka između dva nasuprotna otvora <i>promaha</i> –
prhak	buhav, buhavan – kad je govor o hljebu sipak- kad je govor o zemlji	<i>prhak</i> koji se lako mrvi, u strukturi šupljikav, lagan i prozračan <i>buhav</i> koji je rahao, usp. nabuhao <i>sipak</i> koji je od velikog broja čestica (brašno, pijesak)	<i>prhak</i> koji se drži skupa, ali nije zbijen nego se lako raspada, mrvi <i>buhav</i> – <i>sipak</i> koji se sipa, prosipa, koji se sastoji od sitnih zrnaca

U tablici 7 u tri je primjera prikazano Šonjino nebilježenje „barbarizma“ ili Rožičeve zamjene. U primjeru *pukat* > *čupati* vidljivo je da Šonje u rječniku bilježi samo Rožičevu zamjenu. Za razliku od toga u primjeru *propuh* > *promaha* Šonje bilježi samo „barbarizam“, ali bilježi drugi oblik riječi Rožičeve zamjene: "promaja ž → *propuh*" (2000.: 997.) u kojem ne bilježi značenje, ali upućuje na riječ *propuh*.

U primjeru *prhak* > *buhav*, *sipak* Anić bilježi „barbarizam“ i obje Rožičeve zamjene pritom praveći razliku kakvu pravi i Rožić. Dok Šonje bilježi „barbarizam“ i samo jednu Rožičevu zamjenu u istom značenju kao i Rožić. Riječ *prhak* u suvremenim je rječnicima nositelj dvojakog značenja, koje je zapravo opisano u dvjema Rožičevim zamjenama, naime Rožić je „barbarizam“ dvojakog značenja želio zamijeniti s dvjema riječima od kojih će svaka nositi jedno značenje. Vidljivo je da su i „barbarizam“ i zamjena zaživjeli u suvremenim rječnicima.

Uspoređeni suvremeni općejezičnici ne bilježe nadalje pojedine Rožičeve „barbarizme“ ili njihove predložene zamjene, ali su spomenuti u opisu kojeg drugog leksema. Iz primjera se *isprekrižati* > *isprecrtati* (Rožić, 1913.: 30.), u oba suvremena rječnika bilježi samo „barbarizam“, ali Šonje u opisu riječi *isprekrižati* (2000.: 375.) („barbarizma“) bilježi riječ *isprecrtati* (Rožičeva zamjena) kao drugu riječ koja nosi isto značenje: „*isprekrižati* iskrižat sa svih strana; *isprecrtati*“. Anić na taj način bilježi primjer *kupatilo* > *kupalište*, *kupelj*, *kupalo* (Rožić, 1988.: 42.). U suvremenim se rječnicima riječ *kupatilo* ne bilježi kao riječ u rječniku sa svojim objašnjenjem, već ju samo Anić (2000.: 468.) bilježi u opisu riječi kupalište: „*kupalište* – 1. mjesto na obali za ...; *kupatilo* reg. razg. zast. jez. knjiž. neodom.“ i uz nju navodi da je razgovorna zastarjelica koja je zapisana u književnosti, ali je neudomaćena.

3.3.2. Ostale različitosti između rječnika

Različitosti u bilježenju značenja i oblika riječi vidljiva je u primjeru *tjedan* > *nedjelja*, *sedmica* (Rožić, 1913.: 117.). Riječ *tjedan* Anić (2000.: 1197.) i Šonje (2000.: 1257.) bilježe u istom značenju „razdoblje od sedam uzastopnih dana“. Riječ *nedjelja* samo Anić (2000.: 605.) bilježi u značenju tjedna „*arh.* sedam dana po redu“, ali s napomenom o arhaičnosti riječi, Šonje bilježi istu riječ, ali ne i u značenju tjedna. Šonje riječ *sedmica* bilježi kao i Rožić u obliku imenice (2000.: 1112.), dok ju Anić bilježi u obliku priloga *sedmično* (2000.: 2111.).

U drugom primjeru *grub* > *ružan* (Rožić, 1913.: 27.) događa se suprotno na planu značenja. Riječ *grub* samo Šonje (2000.: 311.) bilježi u značenju „koji nije skladan, ružan“, dok Anić navodi istu riječ, ali ne i u značenju *ružan*.

Različitost u bilježenju između suvremenih rječnika vidljiva je i u odnosu prema Rožićevu primjeru *lojen* > *lojan* (Rožić, 1913.: 44.). „Barbarizam“ *lojen* Anić i Šonje ne bilježe, Rožićevu zamjenu bilježi samo Šonje (2000.: 548.) u značenju „koji je od loja“. Anić u istom značenju bilježi oblik riječi koji Rožić ne spominje, *lojni* „koji se odnosi na loj“ (2000.: 492.). Šonje (2000.: 548.) u istom značenju bilježi i taj oblik.

3.4. Jezični savjeti

3.4.1. Tumačenje podrijetla ponekim „barbarizmima“ u Rožićevu savjetniku

Koristeći njemačke i latinske riječi, Rožić objašnjava razliku u značenju između kajkavske i štokavske riječi *jad*: „*jad* u značenju *der Zorn*, *ira* – jest kajkavski, a štokavski: *jad* znači: *der Kummer*, *das Weh*; u značenju: *der Zorn*, treba dakle mjesto: *jad* kazati: *ijed*, *jed*, *srditost*, *srdžba*.“ (Rožić, 1913.: 33.).¹⁹ Rožić predlaže riječ *jad* kad se želi izraziti tuga i duševna bol, a kad se želi izraziti osjećaj srdžbe i jarosti onda Rožić predlaže riječi *ijed*, *jed*, *srditost*. Anić (200.: 362.) i Šonje (2000.: 405.) riječ *jad* bilježe u značenju „osjećaj duševne boli, patnja“, odnosno bilježe ju kao i Rožić, u prijevodu *der Kummer*, a riječ *jad* ne bilježe u značenju *srdžbe* (*der Zorn*). Oba suvremena rječnika ne bilježe riječ *ijed*, Anić ne bilježi ni *jed*, dok Šonje (2000.: 411.) bilježi riječ *jed* u značenju „mržnja koja se očituje protiv koga

¹⁹*Der Zorn* u prijevodu znači „gnjev, srdžba, jarost“ (Ladan; Markešić, 1998.: 395.), *ira* „srdžba, gnjev“ (Gortan, 2008.: 170), a *der Kummer* „bol, čemer, tuga“ (1998.: 200.).

zbog osjećaja vlastitog nedostatka, ogorčenost.“. Dakle Šonje bilježi, (kao što je i Rožić bilježio) riječ *jed* u značenju *der Zorn*. Pretpostavljam da je Rožić kod ovog primjera računao na čitateljevo poznavanje njemačkoga i latinskoga jezika.

U primjeru: „uštiti je prema kajkavskom „vuščiti“, a to prema njemačkome „wunschen“; Štokavac kaže: željeti, od srca željeti, blagosiljati, radovati se čemu.“ (Rožić, 1913.: 125).²⁰ Ovaj sam primjer izabrala jer mi je zanimljivo kako u kajkavskoj riječi pronalazi njemačko podrijetlo. A prema njegovu poimanju jezičnog purizma, riječ *uštiti* može biti prihvaćena zbog dvaju razloga: jedan što je kajkavizam, drugi što je njemačkog podrijetla. U suvremenim se rječnicima riječ *uštiti* ne bilježi, a riječ *željeti* u oba se suvremena rječnika isto bilježi „imati želju, težiti ostvarenju“ (Anić, 2000.: 1394., Šonje, 2000.: 1442.). Ovaj je primjer iz četvrte skupine u kojoj su samo Rožićevi primjeri zabilježeni u suvremenim rječnicima.

3.4.2. Rožićevi primjeri razlikovne uloge naglaska

U primjerima „barbarizama“ *dùriti se i dúruti se* (Rožić, 1913.: 23) autor navodi iste primjere, ali s različitim naglascima i prema njima određuje značenje. Njegov je prijedlog zamjene za riječ *dùriti se* (s kratkouzlaznim naglaskom): *gaditi se*, dok riječ *dúruti se* (s dugouzlaznim naglaskom) nosi značenje *jediti se, ljutiti se*.

Anić (2000.: 198.) primjer riječi bilježi samo s dugouzlaznim naglaskom „*dúruti se* [*prez. dūrim se, pril. sad. dūreći se, gl. im. dūrenje*] 1. držanjem obraćanjem kome pokazivati svoju uvrijeđenost ili ljutnju 2. (se kome) izazvati gađenje, *gaditi se*“.

Šonje (2000.: 221.) primjer riječi bilježi s oba naglaska „*dúruti se*¹ [*dūrim se, pril sad dūreći se, pr rad dūrio se*] srditi se ljutiti se, mrštiti se – *dūrenje*gl im. | *dùriti se*² [*dūrim se, pril sad dūreći se, pr rad dūrio se*] *gaditi se* – *dūrenje*gl im“.

Dakle Šonje kao i Rožić bilježi dvije riječi s različitim naglascima i različitim značenjima. Anić bilježi samo riječ s dugouzlaznim naglaskom kojoj pridodaje dvojako značenje, odnosno značenje koje je Rožić bilježio riječi s kratkouzlaznim naglaskom, pridodaje riječi s dugouzlaznim naglaskom.

²⁰*Wunschen* u prijevodu znači „željeti“ (Ladan; Markešić, 1998.: 387.).

3.4.3. Rožićevi morfološki savjeti

Rožić bilježi: „ral kao imenica ženskoga roda bit će kajkavski; u Štokavaca je muškoga roda; treba reći na pr. tri rala, a ne: tri rali.“ (1913.: 98.). Imenica je *ral* u suvremenim rječnicima u nominativu zabilježena u ženskomu rodu. Oblik u genitivu Anić (2000.: 958.) bilježi u jednini „râl ž <gen. jdrâli>“, a Šonje (2000.: 1032.) i u množini “râl ž [G râli, mn G râli]”. Prema pravilima suvremenoga standardnog jezika imenica *ral* pripada ženskom rodu, imeničkoj promjeni i-vrste i genitiv množine glasi *rali* (kako je navedeno u „barbarizmu“, a ne *rala* kako Rožić predlaže).

Jezični savjet koji je prihvaćen u suvremenom standardnom hrvatskom jeziku je: „menom je kajkavski oblik za instrum. sig. od lične zamjenice ja; štokavski je oblik: mnom, mnome; nije dobro ti si bio s menom, bacio je menom o zid i t. d. nego: ti si bio sa mnom, bacio je mnome o zid i t. d.“ (Rožić, 1913.: 45.). Osobna zamjenica *ja* u instrumentalu jednine glasi: *mnom, mnome* (Babić, 1991.: 647.). Riječ *menom* iako se ne bilježi u suvremenim rječnicima, još se uvijek koristi u govoru kajkavaca.

„Užgem (prezent od: užgati) je kajkavski, Štokavac kaže: užgam; prema tome i: imperativ: užgaj, užgajmo (a ne: užgi, užgimo)“ (Rožić, 1913.: 129.). Rožić navodi „barbarizam“ i zamjenu u obliku prve osobe, a u zagradi navodi infinitiv od kojeg su nastale. U suvremenom se jeziku od infinitiva *užgati* mogu dobiti oba prezenta; ako je oblik u prezentu *užgem*,²¹ imperativ glasi *užgi, užgimo*, a ako je oblik *užgam*²² onda je imperativ *užgaj, užgajmo* (prema Babić, 1991.). Suvremeni rječnici ne bilježe glagol u obliku 1. osobe jednine prezenta, a samo Anić (2000.: 1282.) bilježi oblik infinitiva na *-ti* i pokraj ne navodi oblik prezenta, nego samo upućuje na glagol *užeći*. Oblik infinitiva na *-ći* bilježi i Šonje, što pokazuje da je oblik glagola *užeći* u standardnom jeziku zamijenio oblik *užgati*.

3.4.4. Rožićevi prijedlozi zamjene „barbarizma“ kojom drugom vrstom riječi

Primjećujem da Rožić nije dosljedan u navođenju oblika riječi, na primjer: u primjeru *jal, jalan > zloba, zloban* (Rožić, 1913.: 33.) navodi oblik imenice i pridjeva u „barbarizmu“ i u njegovoj predloženoj zamjeni. Dok u primjeru *preuzetan, preuzetnost, preuzeti* (Rožić, 1913.: 88.) navodi imenicu, pridjev i glagol, a kao prijedlog zamjene za taj „barbarizam“ navodi pridjev *obijestan* i imenicu *nečednost*, odnosno navodi dvije različite riječi bez naputka o

²¹V. vrsta, 2. razred – glagoli na *-ati* koji prezent tvore nastavcima *-em, -eš* ... (Babić, 1991.: 690.).

²²V. vrsta, 4. razred – glagoli na *-ati* koji prezent tvore nastavcima *-am, -aš* ... (Babić, 1991.: 692.).

njihovu korištenju i ne navodi rješenje za glagol. Ovo su bili primjeri u kojima je više vrsta riječi koje dolaze od istog značenja Rožić stavio zajedno u jedan primjer. Sad navodim primjere (Rožić, 1913.: 44.)²³ koji također dolaze od istog značenja, a Rožić ih je stavio kao zasebne primjere: *lupina* > *ljuska*, *lupiti* > *ljuštiti*, *lojen* > *lojni*, *lojenica* > *lojanica*. Nisam pronašla razlog zašto nije bio dosljedan i odlučio se za navođenje svih vrsta riječi koje dolaze od istog značenja u jednom primjeru ili ih pak objasnio svaku u posebnom primjeru ili naveo samo jedan oblik riječi uopće.

²³Četiri su različita primjera, ali se svi nalaze na stranici 44. Rožićeva savjetnika (1913.).

4. Zaključak

U istraživanje sam krenula od teze Marka Samardžije kako većina Rožićevih zamjena nije potvrđena hrvatskom jezičnom praksom (Samardžija, 2001.:227.) i očekivala sam da će najviše primjera „barbarizama“ biti onih zabilježenih u suvremenim rječnicima, ali istraživanje nije tako pokazalo. Najviše je primjera iz prve skupine, onih kod kojih se i „barbarizam“ i Rožićeva zamjena bilježe u suvremenim rječnicima što znači da većina dijalektizama koje je Rožić htio zamijeniti nije nestala, ali i da je većina Rožićevih zamjena, preživjela u hrvatskom suvremenom jeziku. Po broj primjera, prvu skupinu slijedi četvrta sa samo pet primjera manje. To je skupina primjera iz kojih je samo Rožićeva zamjena zabilježena u suvremenim rječnicima, što pokazuje da je Rožić svojim savjetima i prijedlozima potisnuo dijalektizme. Zanimljiv je podatak da je prema suvremenim rječnicima svega pet dijalektizama uspjelo potisnuti Rožićeve zamjene dok je šest puta više primjera u kojima je Rožićev prijedlog zamijenio dijalektizam. Različitosti u bilježenju primjera između Anićeva i Šonjina rječnika nije mnogo, radi se o devetnaest primjera u kojim se događa da Anić ili Šonje ne bilježi barbarizam ili Rožićevu zamjenu. Zanimljivi su i savjeti koji dolaze uz neke primjere u kojima Rožić objašnjava razliku između „barbarizma“ i zamjene. Tako razliku u značenju jedne riječi opisuje preko njemačkog i latinskog jezika ili ju opisuje preko različitih naglasaka. Od morfoloških savjeta neki se ne bilježe, a neki bilježe u suvremenom jeziku.

Rožić je svojim purističkim radom ostavio trag u hrvatskom suvremenom jeziku, a istraživanjem sam pokazala da je posebno ostavio trag u dijalektologiji, jer uspoređujući dijalektizme koje je proglasio „barbarizmima“ i njegove zamjene sa suvremenim rječnicima došla sam do podatka da se brojčano bilježi više njegovih zamjena nego dijalektizama.

5. Literatura

Anić, Vladimir. 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi liber. Zagreb.

Badurina, Lada. 2010. Standardizacijski procesi u 20. stoljeću u: *Povijest hrvatskoga jezika - Književne prakse sedamdesetih*, ur. Mićanović, Krešimir. Zagrebačka slavistička škola. Zagreb. (izvor: <https://bib.irb.hr/prikazi-rad?&rad=538526>, studeni 2014.).

Gortan, Veljko – Gorski, Oton – Pauš, Pavao. 2008. *Elementa latina*. Školska knjiga. Zagreb.

Ladan, Tomislav – Markešić, Ivan. 1998. *Njemačko-Hrvatski i Hrvatsko-Njemački rječnik*, Zagreb, ABC naklada

Rišner, Vlasta. 2006. Hrvatsko jezično savjetništvo u 20. stoljeću u: *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, zbornik, ur. Marko Samardžija i Ivo Pranjković. Matica hrvatska. Zagreb. str. 367.-393.

Rožić, Vatroslav. 1913. [1998]. *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*. Treće izdanje. Pergamena. Zagreb.

Rožić, Vatroslav 1921. [2001.]. Na odbranu hrvatskoga jezika!. u: *Jezikoslovne rasprave i članci*. Biblioteka Stoljeća hrvatske književnosti. Matica hrvatska. Zagreb. str. 241-246.

Samardžija, Marko. 2001. Vatroslav Rožić, u: *Jezikoslovne rasprave i članci*. Biblioteka Stoljeća hrvatske književnosti. Matica hrvatska. Zagreb. str. 227.-236.

Šonje, Jure (ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“: Školska knjiga. Zagreb.